

ISE ISE¹

Liina Lindström ja Virve-Anneli Vihman
Tartu Ülikool

Kokkuvõte. Käesolevas artiklis vaadeldakse nimetavas käändes pronoomeni *ise* kasutamist internetifoorumites, kus on märkimisväärselt palju näiteid *ise* kasutustest ilma lähtevormita, s.t ilma nimi- või asesõnata, millele *ise* viitab. Artikli põhiküsimuseks on, kas *ise*-t kasutatakse süstemaatiliselt isikulise pronoomeni asemel lause subjektina. Täpsemalt uurime, (a) kas *ise* käitub subjekti kohatäitjana (paikneb subjekti positsioonis, kui lauses muud subjekti pole); (b) kas ta käitub topikuna nagu tüüpiline isikuline asesõna lause algul, ning kas ta sealjuures kaotab *ise*-le omast rõhutavat, tähelepanu suunavat omadust ning c) kas *ise*-t kasutatakse eelkõige 1. isikule viitamisel.

Korpusanalüüsist selgub, et ilma lähtevormita *ise*-t on kasutatud rohkem kui pooltes lausetes ning eriti sageli seoses 1. isiku väljendamisega. Samuti allub *ise* V2-reeglis tingitud inversioonile. Samas ei ole ka verbi ees kasutatud *ise* täielikult kaotanud rõhutavat funktsiooni. *Ise* kasutamine personaalse pronoomeni asemel subjekti positsioonis on ilmselt seotud negatiivsest (distantseerivast) viisakusstrateegiast tingitud impersonaliseerimisega: vajadus rõhutavat, vastandavat 1. isiku pronoomenit vältida võib olla tingitud *ise* sagedase kasutamise subjekti positsioonis.

Märksõnad refleksiivpronoomen, subjekt, impersonaliseerimine, internetifoorumite keelekasutus, negatiivne viisakus, eesti keel

1. Sissejuhatus

Sõna *ise* on eesti keeles iverse sõna, nagu ütleb Ülle Viksi 1973. aastal ilmunud artikli „Isevärki sõna“ pealkiri. Ta esineb kujul *ise* ainult nimetavas käändes, ülejäänud käänded, mida

¹ Artikli valmimist on toetanud ETFi grant nr 7464.

vahel seostatakse *ise*-ga, vahel mitte, on tüvest *enese*-, *enda*-. Teda on peetud refleksiivpronoomeniks, determinatiivpronoomeniks, rõhutavaks pronoomeniks, aga tal on ka adverbi või substantiivitaolisi kasutusi (vt Erelt 1999 ja Viks 1973). Ka sõna *ise* algupära on salapärane: nii eesti keeles kui sugulaskeeltes (läänemeresoome keeled, saami, mordva keeled, udmurdi, komi keel) kasutatakse teda eelkõige enesekohase pronoomenina, ent handi ja mansi vastetes on selle tähenduseks hoopis 'vari, varihing, vaim'. Seda on ühtlasi peetud *ise* varasemaks tähenduseks. (Rätsep 2002: 126)

Helle Metslang (2009) on leidnud, et üks erinevusi SAE (*Standard Average European*) keelte ja eesti keele vahel on see, et eesti keel kasutab sama sõna *ise* nii rõhutava kui refleksiivpronoomeni funktsioonis. Metslang viitab aga ka sellele, et nominatiivis kasutatakse asesõna *ise* vaid rõhutavalt, tuues näiteks ebagrammatilise lause **Ise rääkis ministriga*, milles puudub ase- või nimisõna, mida rõhutada. Lugeses internetifoorumite tekste, märkasime, et seal esineb üsna palju selliseid näiteid, kus *ise* seisabki omaette, ning tihtilugu just subjekti positsioonis. Seejuures ei ole alati ka pöördelõpust selge, kes või mis on lause (loogiline) subjekt, seda saame järeldada vaid kontekstist. *Ise* käitub neis sageli nagu vari – ta varjab tegevuse sooritajat.

Käesolevas artiklis vaatleme nimetavas käändes pronoomeni *ise* kasutamist internetifoorumites, kus *ise* lähtevormita kasutusviis on väga sage. Sellise sageda kasutamise põhjuseks on ilmselt impersonaliseerimisstrateegiad, st kõnelejad väldivad otsest viitamist endale või vestluskaaslasele. Seda võib pidada negatiivse (distantseeriva) viisakuse üheks väljendusvormiks.

Artikli esimeses osas anname ülevaate *ise* varasematest käsitlustest, seejärel vaatame *ise* kasutust internetifoorumites, mis on koondatud eesti kirjakeele korpusesse. Keskendume *ise* võimalikule kasutamisele personaalpronoomenist subjekti asemel ning tutvustame korpusanalüüsi tulemusi. Seejärel vaatleme lühidalt *ise* kasutusviise infiniitsete verbivormidega.

2. *Ise* käsitlustest

Asesõna *ise* on käsitletud nii refleksiivpronoomeni paradigma nominatiivse vormina (nt Erelt 1999) kui determinatiivpronoomenina (nt Viks 1973 ja EKG II). Ülle Viks on väitnud aastal 1973, et tolleaegsed kooligrammatikad peavad sõna *ise* „veel ainult refleksiivpronoomeniks“ (Viks 1973: 421).

Refleksiivpronoomenid paiknevad argumendi positsioonis kas sihitisena, määrusena või atribuudina (EKG II: 201), refleksiivvormistab lausesisest asendust ja viitab lähevormi referendile (1).

(1) Venemaa propaganda hammustab tihti **iseennast** (Eesti Päevaleht, 23.12.2009)

Refleksiivpronoomenid ei esine nominatiivis, ja seda ka mitte juhtudel, kus muidu kasutatakse nominatiivset täissihitist (EKG II: 53). Ka A. Kask ja P. Palmeos jätavad enesekohaste asesõnade käänamise tabelis nimetava käände lahtri tühjaks (Kask ja Palmeos 1965: 47).

Enesekohases tähenduses *ise* kasutust käsitletakse determinatiivse pronoomenina, mis toimib tavaliselt järelasendis täiendina (2) (EKG II: 205, Viks 1973 ning Kask ja Palmeos 1965).

(2) Keiser **ise** oli huvitatud tsirkusest.²

„Eesti keele grammatika“ nimetab *ise* ka teiste lausesiseste asendajate seas, kuid eristab sõna *ise* kasutust teistest substantiivsetest asesõnadest: „erinevalt teistest .. on nimisõna laiendav *ise* adjektiivne pronoomen“ (EKG II: 200). Lisaks sellele on *ise*-l adverbiaalne kasutus, mille erinevaid tähendusvarjundeid saab kokku võtta sõnadega 'iseseisvalt, iseenesest' (3).

(3) Söö ja treeni, kaal tuleb **ise**.

² Kõik näited (siit alates) on pärit Eesti Kirjakeele Korpuse uue meedia foorumite alamkorpusest, vt <http://www.cl.ut.ee/korpused/segakorpus/uusmeedia/foorumid>. Foorumipostituste kirjaviis on muutmata.

Ülle Viks rõhutab, et *ise* erineb süntaktiliste ja semantiliste funktsioonide poolest refleksiivpronoomeni kasutusest: „Refleksiivpronoomenil *enese* ~ *enda* ja determinatiivpronoomenil *ise* ei ole aga midagi ühist peale selle, et nad alates genitiivist käänduvad ühtmoodi. Sisuliselt on siin tegemist kahe eri pronoomeniga“ (1973: 421).

Mati Erelt on leidnud, et *ise*-t võiks siiski indo-euroopa grammatikate eeskujul käsitleda ka refleksiivse pronoomenina, mida kasutatakse rõhutavas funktsioonis apositiivselt, st lisandina. Selle käsitluse kohaselt on *ise* substantiivne pronoomen (Erelt 1999) ning eesti keeles on vaid üks refleksiivne pronoomen, mille vormid on nii *ise*, *enese* kui *enda*, mida võib kasutada erinevates süntaktilistes positsioonides – verbi laiendina (n-õ klassikaline refleksiivpronoomen), substantiivi atribuudina (possessiivne kasutus) kui apositsioonina (emfaatiline, rõhutav kasutus).

Seega on *ise* paigutamisel eesti keele pronoomenite süsteemi olnud mitmeid erinevaid arvamusi. *Ise* tähenduste ja funktsioonide kaardistamisega on aga tegeldud küllalt vähe. Naiivteooria valguses on *ise* refleksiivseid kasutusi käsitlenud H. Õim (2001). Kõige põhjalikum käsitlus *ise* tähenduste ja funktsioonide kohta pärineb Ü. Viksilt (1973). Viks loetleb kaheksa erinevat kasutust, mille hulgas kõige olulisemad on:

(a) järelasendis täiend (näide 4), kusjuures põhisõna võib vahel ka puududa (5). Selles funktsioonis kasutatakse reeglina sõna *ise* „juba tuttava“ referendi kohta ning *ise* tekitab „assotsiatsiooni mingi teise referendiga“, ehk siis *ise* aitab luua kontrasti teiste võimalike referentide vahel.

(4) Ega ma **ise** ka selle tulemuse üle rahul pole, sest.. kes ikka oleks.

(5) Äkki teen **ise** selleks puhuks kooki hoopis.

(b) Liitlausetes, „kus lause osad väljendavad kahte tegevust või olukorda, mis sisuliselt peaksid teineteist välistama või mis on paralleelsed“ (6, 7).

(6) **ise** nii tark... ja ei tea millest "suur pauk" tekkis

(7) Üks inimene keda mina tean, võib ikka su nii välja vihas-tada **ise** sellest mõnu tundes.

(c) adverbiaalilaadne kasutus, kus *ise* ei tõsta referenti esile vaid „iseloomustab hoopis tegevuse toimumise laadi“ (*üks läks ise lahti, tarvis ise järele proovida*; vt ka näidet 3). *Ise* näitab siin, et tegevus toimub iseenesest, omal algatusel või iseseisvalt. Selles kasutuses *ise* „ei käändu ega ühildu“ (Viks 1973: 425).

Enamik Viksi kaheksast funktsioonist on võimalik semantilis-pragmaatiliselt ühendada. Nancy Stern (2004) vaatleb ingliskeelseid *-self* pronoomeneid, mida kasutatakse nii refleksiividenäidena kui ka rõhutava täiendina. Stern esitab analüüsi, mis ühendab erinevate struktuuripositsioonidega *-self* pronoomenite kasutused semantilis-pragmaatiliste tunnuste järgi üldisema semantilise funktsiooni alla INSISTENCE ON A REFERENT (sõna-sõnalt: 'referendile pealekäimine', Stern 2006: 187). Erinevad *-self* funktsioonid väljendavad ühte või enamast neljast semantilisest tunnusest: (a) kontrast või võrdlus teistega; (b) teiste referendi kandidaatide välistamine; (c) prominentsed referendid; ning (d) ootamatu sõnum. Oluline on see, et need tunnused ei välista üksteist ja võivad kattuda ühes ja samas näites, seega nad ei moodusta *-self* pronoomenite semantilise ruumi kujundamisel selgelt eristuvaid kategooriaid. Ühine joon, mis seob neid kõiki, on rõhutamine, tähelepanu suunamine: „tugev osutamine, energiline viitamine, mis osutab entiteedile või entiteetidele lisatähelepanu“³ (Stern 2006: 187). Sõna *ise* on oma semantilistes funktsioonides väga sarnane *-self*-i kasutustega, ent on iseseisvam ega väljenda isikut ega arvu.

Ise esineb tänapäeval ka ilma peasõnata, laiemates kontekstides kui Viks või EKG seda lubavad arvata. Juba Kask ja Palmeos mainivad, et „nominatiivis võib *ise* esineda ka ilma peasõnata, eriti 1. ja 2. isiku pronoomenita“ ning toovad näiteid Lutsu (*ise oled viimane magamaheitja*), Tammsaare (*ise mõtle-sin: kui upun ühes nendega, las upun, Ants igatahes ei pääse*)

³ “a forceful pointing, an energetic reference that draws additional attention to an entity or entities”

ning Underi teostest (*Käin ise võõraid teid ja maid*) (Kask ja Palmeos 1965: 64).

Sellisele kasutusele me käesolevas artiklis keskendumegi. Nimelt on kõnekeeles ja mõningates internetitekstides (näiteks foorumites, millest selles artiklis juttu tuleb) tendents *ise*-t kasutada isikulise pronoomeni asemel lause subjekti positsioonis, seejuures enamasti tähistades 1. isikut. Sageli kasutatakse sellist *ise*-t lauses, milles muid isikule viitavaid vahendeid polegi. Kui eeltoodud näited eesti kirjandusklassikast on kõik ühemõttelised, sest verbi pöördelõpp markeerib, millisele referendile *ise* viitab, siis foorumite näidetes leiame küllaltki sageli selliseid näiteid, kus puudub igasugune eksplitsiitne viide agendile. Seega *ise* implitseerib kuulajale (lugejale), kellest käib jutt:

(8) suht rets, **ise** küll kunagi ei läheks sinna.

(9) aga see unenäojutt on üsna pull... peaks proovima. **ise** pole küll kunagi teadlikult unes olnud ja tegutsenud.

(10) oi kurat sooviks **ise** ka et nagu tajuks seda reaalsust, aga näed ei ole juhtund!

Käesolevas artiklis vaatleme, kas tegemist on pelgalt üksikute lausete põhjal tekkinud muljega või kasutataksegi *ise*-t süsteemiliselt isikulise pronoomeni asemel lause subjektina. Täpsemalt uurime, (a) kas *ise* käitub subjekti kohatäitjana (paikneb subjekti positsioonis, kui lauses muud subjekti pole); (b) kas ta käitub topikuna nagu tüüpiline isikuline asesõna lause algul, ning kas ta sealjuures kaotab *ise*-le omast rõhutavat, tähelepanu suunavat omadust ning c) kas *ise*-t kasutatakse eelkõige 1. isikule viitamisel, nagu eelnevate näidete põhjal võiks arvata.

Analüüsi aluseks on internetifoorumite postitused, mis on saadaval Eesti Kirjakeele Korpuse leheküljel⁴. Kokku on analüüsitud 486 foorumipostitust, mis sisaldavad sõna *ise* nimetavas käändes koos finiiitsete verbivormidega, neile lisandus 29 lauset, milles *ise*-t oli kasutatud koos infiniitsete verbivormidega.

⁴<http://www.cl.ut.ee/korpused/segakorpus/uusmeedia/foorumid>

3. Foorumitekstidest

Internetifoorumid on huvitav materjal selle poolest, et esindab redigeerimata keelekasutust, mille autoriteks on tavaliselt nooremad inimesed. Foorumites arutletakse teemade üle, mida keegi kasutajatest on püstitanud. Seetõttu on foorumites küllalt palju arvamusalaldusi, st erinevate kirjutajate isiklikke seisukohti. Foorumis kirjutajad ei ole valdavalt tuttavad; siiski ei saa välistada, et osa neist on n-ö püsikirjutajad, kes on omavahel – vähemalt virtuaalmaailmas – tuttavad. Kuigi kirjutatakse kellegi konkreetse probleemi vastuseks, peavad kirjutajad arvestama, et adressaadiks ei ole ainult see isik, kelle teemale vastati, vaid lugejaid on oluliselt rohkem. See asjaolu, et üldjuhul kirjutavad omavahel võõrad inimesed ja lugeja ei ole ainult teema algataja, tõstatab vajaduse erinevate viisakusstrateegiate kasutamiseks – siin on tegemist pideva „näo“ loomisega. Oluline on ka teada, et suhtlus ei toimu reaalses, ühele teemale võib vastuseid kirjutada ja neid lugeda pikema aja jooksul. Samas on vastused ajaliselt järjestatud, seega varasem tekst loob uuematele postitustele konteksti.

4. Ise foorumitekstides

Otsisime kirjakeele korpuse foorumite osast välja 1000 lauset, milles oleks kasutatud sõna *ise*. Et pilt ei läheks liiga kirjuks, oleme praegu piirdunud vaid nimetavas käändes vormiga ja jätanud kõrvale muud käänded. Leitud 1000 lausest analüüsisime lähemalt 486 lauset, milles oli olemas öeldisverb, mis nõuab nimetavas käändes alust. Jätsime seega välja verbita laused ning sellised laused, milles *ise* lähtevormiks ei olnud mitte subjekt, vaid midagi muud (näiteks objekt). Eraldi võtame vaatluse alla *ise* kasutusjuhud infinitsete verbivormidega (lauselühendites, *da*-infinitiivis öeldisega vms, 29 lauset).

Iga lause puhul jälgisime järgnevaid aspekte:

1. Kas *ise*-ga samas lauses on olemas pronoomen või muus vormis alus (*ise* lähtevorm). Siin eristasime järgmised võimalused: a) alust ei ole; b) aluseks on isikuline pronoomen; c) aluseks

on mingi muu pronoomen (näiteks *keegi, mis*); d) aluseks on NP (3. isiku puhul).

2. Nagu teame, on eesti keeles lisaks pronoomenile võimalik isikut markeerida ka pöördelõpu abil. Märkisime iga lause puhul, kas öeldisverbil on isikulõpp olemas või mitte. Isikulõpp puudus peamiselt eituses (näide 9) ja konditsionaalis (näited 8 ja 10).

3. Millisele isikule lausega viidatakse. Kui see ei selgu isikulõpust või pronoomenist, aitab otsustada kontekst. Lisaks 1., 2. ja 3. isikule eristasime üldisiku, umbisiku ja 2. isiku vormis üldisiku; vaid üksikutel juhtudel ei õnnestunud välja selgitada, millist isikut silmas peetakse.

4. Sõnajärg. Et artikli põhiküsimuseks on *ise* kasutamine personaalse pronoomeni asemel (st võimalik kasutamine süntaktilise subjektina), on huvitav vaadata, kas ja kuidas see kajastub sõnajärjes. Märkisime iga lause puhul subjekti (kui see lauses oli, lühend S), predikaadi (täpsemalt selle finitise osise, lühend V) ja *ise* (I) vahelise järjestuse. Loogilisi kombinatsioone on siin kaheksa: SIV; SVI; IV; ISV; IVS; VI; VSI; VIS; neist kaks on ülivähe kasutatud.

5. Tulemused

Korpusanalüüsi tulemused näitavad mitmeid huvitavaid tendentse, mis kinnitavad, et foorumitekstides on tavaline *ise*-t kasutada iseseisvalt, ilma lähtevormita. Vaatleme kõigepealt, kui palju üldse *ise*-ga samas lauses oli subjekt olemas (tabel 1).

subjekt	lausete arv	osakaal	näite nr
puudub	257	52,9%	11, 12
isikuline pronoomen	143	29,4%	13
nimisõna või nimisõnafraas	72	14,8%	14
muu pronoomen	14	2,9%	15
Kokku	486	100%	

Tabel 1. Subjekti esinemine lauses koos *ise*-ga.

(11) Kahjuks **ise** Sensation Black-i ei näinud/kuulnud, aga oli hea asi olnud jah.

(12) Eh - ega mina maailma ka parandama ei hakka - peaasi, et **ise** rahul olete.

(13) **ma** ei ole **ise** seda saadet näinud aga kuulsin...

(14) kas mitte **win ise** virtual memori suurust ei määra vastavalt oma vajadustele.

(15) Eelmise pani **somebody ise** kinni.

Tabelist 1 näeme, et subjektita lauseid on *ise*-t sisaldavate lausete hulgas pisut üle poole – 52,9%. See on üllatavalt suur hulk. Siiski ei tõesta see arv iseenesest veel, et *ise* tingimata asendab neis subjekti, sest siin hulgas võib olla väga erinevat tüüpi lauseid – ka üldisikulisi (näide 16) ja umbisikulisi lauseid (näide 17).

(16) Kui **ise** ikka ennast liigutada ei viitsi, siis ei aita ka bemm ja jakobsonid.

(17) Nintendo DS sai **ise** endale kingitud.

Tabelis 2 on esitatud andmed selle kohta, kuidas on omavahel seotud grammatiline isik ja aluse (*ise* lähtevormi) olemasolu/puudumine *ise*-t sisaldavas lauses.

grammatiline isik	subjektiga		subjektita		kokku
sg1	76	35%	139	65%	215
sg2	38	44%	49	56%	87
sg3	88	87%	13	13%	101
pl1	4	57%	3	43%	7
pl2	3	16%	16	84%	19
pl3	18	82%	4	18%	22
üldisikuline <i>sina</i>	2	13%	14	88%	16
	229		238		467

Tabel 2. Grammatilise isiku ja aluse olemasolu/puudumise seos *ise*-ga lausetes.

Ainsuse 1. isiku vormidest tervelt 65% on ilma subjektita, ainsuses 2. isiku vormidest 56%. Selline jaotumine on küllalt ootamatu, sest näiteks argivestlustes on olukord hoopis teistsugune: Duvalloni ja Chalvini (2004) andmetel on TÜ suulise kõne korpuse argivestlustes ilma subjektita lauseid vaid 18% kõigist 1. isiku verbivormi sisaldavatest lausetest; 2. isiku puhul oli subjektita 49% lausetest. Eriti suur erinevus on seega just 1. isiku puhul, kus foorumi tekstides on kombeks pronominaalne alus pigem lausest välja jätta, argivestlustes on aga alus pigem lauses olemas. See võib viidata, et just 1. isikuga seoses asendab *ise* mingil määral pronominaalset subjekti.

Mainimist väärrib ka see, et ilma subjektita geneerilise 2. isiku vormid ja mitmuse 2. isiku vormid (näide 12) on sagedased võrreldes samade vormide esinemisega koos subjektiga. Arvud on siin aga võrreldes 1. isikuga väga väikesed.

Subjektita lausetest enamik viitab 1. isikule (2. tabeli põhjal 238st lausest 139 ehk 58%). Eriti selgelt ilmneb see tendents siis, kui isikulõpped puuduvad: 68% subjektita ja isikulõppudeta verbivormidest kasutati implitsiitselt ainsuse 1. isikule viidates (näide 11) ja ülejäänud isikud moodustasid häguse ala, kus kõiki esines vaid mõni üksik kord, vaid üldisik kerkis teistest pisut esile (näide 16). Pöördelõppude olemasolul viidati 50% juhtudel ainsuse 1. isikule (näide 18), 23% ainsuse 2. isikule (näide 19).

(18) Olen **ise** ka Slovakkias käinud.

(19) oled **ise** tartus?

Ka pronominaalset subjekti sisaldavatest lausetest viitas enam ainsuse 1. isikule, eriti just juhul, kui pöördelõpped puudusid – 70% pöördelõppudeta vormidest (näide 20) ja 42,5% pöördelõppudega vormidest (näide 21) viitasid ainsuse 1. isikule. Seega üks järeldus materjalist on, et kui isikulõppe pole, viitab kõneleja sõnaga *ise* tüüpiliselt iseendale.

(20) Aga võibolla seletaksid sa lähemalt mis kapotil viga on ma ei ole **ise** midagi tahele pannud.

(21) Ma **ise** proovisin ka algul nii, aga siis teeb ta ikkagi nii, et hakkab seda pealmist tekstuuri kordama ja kui see maha võtta jääb sinna tavaline värv, mitte alumine tekstuur.

Missugune on aga *ise* roll seejuures? Kas neis lausetes siis *ise* asendab mingil määral pronoomenit ja käitub süntaktilise subjektina või viitab *ise* implitsiitsele referendile? Kas juhul, kui *ise* asendab isikulist pronoomenit, kaob *ise* rõhutav funktsioon? Foorumi materjali lugema asudes tundus, et *ise* asendab isikulist pronoomenit ja käitub subjektina, eriti juhul, kui *ise* on lause alguses – siis võib üsna julgelt eeldada, et muidu isikut markeerimata lause käib 1. isiku kohta. See esialgne mulje leidis kinnitust ka kogu materjali analüüsi tulemusena. Analüüsisime iga lause puhul sõnajärge: pronoomeni *ise* (I), subjekti (S) ja finitiise öeldisverbi (V) järge. Kõigepealt on järgnevalt esitatud kõigi sõnajärjekombinatsioonide esinemissagedus (tabel 3).

sõnajärg	esinemisjuhtumeid	osakaal
SIV	117	24,1%
SVI	80	16,5%
IV	118	24,3%
ISV	8	1,6%
IVS	1	0,2%
VI	139	28,6%
VSI	23	4,7%
VIS	0	0,0%
Kokku	486	100%

Tabel 3. Sõnajärjekombinatsioonide esinemissagedus.

Tabelist näeme, et sagedasemad tüübid on SIV, SVI ja subjektita lausetest IV ja VI, kusjuures kõige sagedasemad ongi viimased, subjektita laused, nii VI kui IV sõnajärjega. Kui vaatleme neid tüüpe isikute kaupa, saame tulemuseks üsna selge pildi, vähemalt selles osas, mis puudutab 1. isiku seost sõnajärjega (vt tabel 4).

isik	SIV		SVI		IV		VI	
	N	%	N	%	N	%	N	%
sg1	46	39%	21	26%	86	73%	52	37%
sg2	17	15%	14	18%	9	8%	40	29%
sg3	41	35%	33	41%	2	2%	11	8%
pl1	2	2%	2	3%	1	1%	2	1%
pl2	2	2%	1	1%	3	3%	13	9%
pl3	7	6%	9	11%	3	3%	2	1%
Muu	2	2%	0	0%	14	12%	19	14%
Kokku	117		80		118		139	

Tabel 4. Sõnajärjekombinatsioonid isikuti.

Tabelist 4 selgub, et IV-järg on tugevalt seotud ainsuse 1. isikuga: 73% IV-järguga lausetest viitavad ainuse 1. isikule kui implitsiitsele agendile/subjektile (vt paksus kirjas numbrid tabelis). Selle sõnajärjetüübi puhul lauses subjekti pole ning *ise* paikneb öeldise ees tüüpilisel subjekti positsioonil. Muud sõnajärjetüübid ei ole nii selgelt seotud ühe isikuga, jagunemine eri isikute vahel on ühtlasem. Seega kui lauses *ise* lähtevorm puudub, kasutatakse verbielset *ise*-t eelkõige 1. isikule viitamiseks, st see asendab (mingil määral) 1. isiku pronoomenit: *ise* paikneb enne predikaatverbi, st ta on siirdunud rõhutusse topiku positsiooni, kus tüüpiliselt paiknevad personaalpronoomenid, ning viitab ainsuse 1. isikule (näited 22 ja 23).

(22) Samas, ehk keegi leiab niisama netist, **ise** uurisin momentideks, kui praegu ei leidnud.

(23) Aga **ise** arvan nii, et söön ainult koduloomaliha ja sel-liseid „Sõdavaid loomi“. Aga nt. koera, kassi, vaala.. etc liha ei võtaks ma elu sees suus issegi, need loomad ei ole mõeldud söömiseks...

Umbes ühel neljandikul juhtudel IV-lausetest võib *ise* käia ka muude isikute kohta, nt 2. isiku kohta (näited 24 ja 25). Siiski

võib aga IV- ja VI-järgiga lausete võrdluse põhjal väita, et 2. isiku puhul on märgatavalt tavalisem VI-järg (26).

(24) Aga **ise** ka varsti sammud statoili ja siis kooli!

(25) Palun pöörduda..., **ise** tahtsid, et kõik seda vahiksid, ja nüüd likvideerisid ära.

(26) Firmware kakkusid binaarina või lasid sortsust **ise** kokku?

Huvitav on see, et ilma muude isikumarkeriteta viidatakse 2. isikule küllalt harva, ent seda tehakse kas olukorras, kus isik ilmneb varasemast kontekstist, või kõneaktis, mis on otseselt suunatud 2. isikule (kuulajale) – eelkõige küsimustes (27), aga ka käskudes (näites 28 käsu juurde kuuluvas kõrvallauses) ja etteheidetes (vt ka Lindström 2010).

(27) Odavalt lihtne asi see faili krüpteerimine kas **ise** siis ei oska või

(28) Kui **ise** tinutajamees ei ole siis mine kablapoodi ning osta omale juhe, kus on ühes otsas kõrvaklapi ots ning teises sisi see vene harkjalg.

Seoses küsimusega, kas *ise* kaldub lauses võtma subjekti rolli ning asendama isikulist asesõna, tõstatame veel paar relevantset küsimust. On tähelepanuväärne, et IVS- ja ISV-sõnajärge on meie andmetes ülivähe kasutatud (vastavalt 1 ja 8 korda). Kui *ise* esineb ilma muu subjektita verbielses positsioonil, siis ta tähistab üksi agenti, lause loogilist subjekti. Samas on kindlasti vastuoluline see, et verbielne positsioon on tavaliselt rõhutu topiku positsioon ning *ise* on loomult just rõhutav asesõna.

Sellega seoses vaatasime veel kaht asjaolu, mis võiksid aidata selgitada *ise* iseloomu subjektita lausetes. Kuna eesti keeles puudub kindel subjekti positsioon ja on vaid tendentsid, siis uurisime VI sõnajärje puhul, kui paljud VI-tüüpi lausetest võiksid olla V2-tendentsist tingitud. Nagu teame, kaldub eesti keeles predikaat paiknema neutraalses deklaratiivses pealauses 2. positsioonil (Tael 1988, Lindström 2002 ja EKK 2007: 525). Kui lause algab objekti või adverbialiga, kaldub ka muidu tüüpiliselt

lause algul asetsev subjekt paiknema 3. positsioonil – toimub aluse ja öeldise inversioon. Meid huvitas, kas ka *ise* võib alluda taolisele inversioonile nagu tüüpiline alus. Tulemused näitavad, et VI-lausetest umbes kolmandik võib olla mõjutatud otseselt V2-tendentsist, kuna VI ees on mõni muu element, nt adverbiaal (29, 30). Lisaks sellele on 10% VI-lausetest imperatiivid, kus subjekti tavaliselt ei väljendata. Seega sõnajärje osas üksik, läh-tevormita *ise* käitub nagu subjekt – allub V2-reeglile.

(29) enne ei usuks **ise** ka, kui näeks et töötab.

(30) Reeglina kasutan **ise** tavalisi kõrva käivaid klappe, arvu-ti taga istudes suuremaid kõrvaklappe,...

Samas on märkimisväärne, et lühikesed pronoomenid ei allu sageli V2-tendentsile (EKK 2007: 526 ja Lindström 2002). Seega tundub *ise* käituvat rohkem rõhutava pronoomeni moodi. Sellega seoses kontrollisime, millega võiks subjektita esinevat *ise*-t asendada, kas rõhutava või rõhutu pronoomeniga. Vaatlesime vaid 1. isikule viitavaid juhtumeid. Testist selgus, et lausetes, kus *ise* paikneb verbi ees ja lauses muud subjekti ei ole, on *ise* enamasti asendatav pika pronoomeniga, mis oma olemuselt on rõhuline ja mida enamasti kasutatakse vastandamiseks mõne teise referendiga (Pool 1999). Seega on *ise* ja pika pronoomeni-variandi funktsioonid vähemalt osalt samad. Pika pronoomeniga sai asendada enamikku *ise* kasutusjuhtumeid, ilma et lause tähendus või rõhuasetused oleks oluliselt muutunud (näited 31 – 33).

(31) Ahjaa, **ise** oleksin selle poolt, et jääks. → Ahjaa, **mina** oleksin selle poolt, et jääks.

(32) Jääb sellega tõesti impoks, kui pikemalt lased? :)D Ei ole küll kuulnud, et keegi jäänud oleks, **ise** pole ka. → Ei ole küll kuulnud, et keegi jäänud oleks, **mina** pole ka.

(33) Tegelikult sellesarnaseid teemasid on siin päris palju olnud ja on praegu ka, aga **ise** eriti hauatagust elu ei tahaks uskuda, kui mulle seda tõestatakse siis alles usuksin, aga enne küll mitte, sest see on ebaloogiline. → Tegelikult sellesarnaseid tee-

masid on siin päris palju olnud ja on praegu ka, aga **mina** eriti hauatagust elu ei tahaks uskuda...

Terves hulgas lausetes on mõeldav *ise*-t asendada nii pika kui lühikese isikulise pronoomeniga (näited 34 ja 35), *ise* kasutamine ei ole neis nii selgelt rõhutav või vastandav. Lühikese või pika pronoomenivariandiga asendamine muudab mõnevõrra lause rõhuasetusi: pika pronoomeni puhul on isik rohkem rõhutatud ning lausest võib välja lugeda vastandust muude isikutega, lühikese pronoomeni puhul selline vastandus ei tule esile.

(34) on teada et on lõpmata palju planeete, kuna universumis on lõpmata palju ruumi..... **ise** mõtleks teistpidi.

(35) **ise** hindan kodus töötamist sellepärast rohkem, et mul on igal ajal ligipääs oma pooleliolevale tööle (mitte lugeda libisev graafik).

Materjalis oli siiski ka näiteid, mille puhul tundus, et *ise*-t saaks asendada vaid lühikese pronoomeniga, aga selliseid juhtumeid oli vähe. Näites (36) viidatakse 1. isikule mitmes järjekuses klausis ning seetõttu oleks teises klausis ebatavaline rõhutatavat asesõna kasutada. *Ise* kasutus võib aga siin siiski olla motiveeritud vastandusest 'minu tegevus' vs. 'teiste soovimatu tegevus'.

(36) Selle peale ma väga solvusin, kuna **ise** rääkisin küllaltki tähtsat ja asjalikku juttu ja hetkelise vihahoo ajendil karjusin ta peale.

Seega ei ole *ise* kaotanud oma rõhutavat funktsiooni ka siis, kui teda kasutatakse üksi lause algul tüüpilisel topiku/subjekti positsioonil, kus tavaliselt paikneb personaalpronoomen.

Kui *ise* on asendatav isikulise pronoomeniga, siis miks *ise*-t ikkagi kasutatakse nii sageli, miks ei kasutata selle asemel personaalpronoomeni pikka varianti? Võrreldes suulise kõne korpuse argivestlustega või ka kirjakeele korpuse ilu- ja ajakirjandustekstidega on *ise* kasutussagedus foorumitekstides silmatorkav. Leiame, et põhjuseks on negatiivne (distantseeriv) viisakusstrateegia. Negatiivse viisakuse üks väljendusvorme on otsese isiku-

viite vältimine – impersonaliseerimine (Hakulinen 1987, Watts 2003 ja Erelt 1990). Negatiivne viisakus on suunatud oma „näo“ hoidmisele, ning kõneleja ja kuulaja vahelise distantsi säilitamisele. Foorumikeskkonnas, kus kõnelejad on võõrad ja anonüümsed, on just oma näo hoidmine erakordselt oluline, sest tundmatul/anonüümsel lugejal on lihtne kirjutajat ja tema arvamusi ka anonüümselt rünnata. Kõneleja/kirjutaja isiku otsene esiletõstmine (pika pronoomeniga *mina*) on foorumis seega eriti sobimatu, selle asemel sobib hästi kasutada rõhutavat pronoomenit *ise*, millel puudub otsene isikuviide.

Eelnevat kokku võttes võime öelda, et eesti keeles on teatud tekstides või suhtlussituatsioonides 1. isiku pronoomeni *mina* (*ma*) asemel hakatud kasutama pronoomenit *ise*, mis ei ole küll kaotanud oma rõhutavat funktsiooni, kuid on omandanud topeltfunktsiooni: lisaks tavapärasele rõhutavale, tähelepanu osutavale funktsioonile on *ise* hakanud kohati käituma tavalise asesõna moodi, täites lauses subjekti rolli ning siirdudes tüüpilisse pronoomeni positsiooni lauses – öeldise ette. Selle muutuse põhjuseks on ilmselt negatiivse viisakuse strateegia, soov laiemalt vältida avalikes tekstides/situatsioonides otseselt isikule (kõnelejale või kuulajale) viitavaid vahendeid.

Miks viitab *ise* foorumites peamiselt 1. isikule? Üheks põhjuseks on kahtlemata distantseeriv viisakus – vajadus kaitsta oma nägu. Teiseks põhjuseks võib olla asjaolu, et foorumites viidataksegi sagedamini endale, harvem vestluskaaslasele. Kolmas põhjus peitub ilmselt eeldatavas agendis erinevates kõneaktides: kui isikumarkeritest ei selgu muud, võime eeldada, et markeerimata deklaratiivne lause käib kõneleja kohta, imperatiivne või küsiv lause aga kuulaja kohta. Tõlgendus, et *ise* käib lauses 1. isiku kohta, ei tulene seega mitte tingimata *ise*-st endast, vaid võib tulla ka deklaratiivsest lausetüübist ja selle oletuslikust, eeldatavast tegijast (selle kohta vt Lindström 2010). Siiski on terve hulk näiteid, kus 1. isiku tõlgendus tuleb selgelt *ise*-st – ilma *ise*-ta tõlgendataks neid lauseid teistmoodi. Selline 1. isikule viitav funktsioon tuleb esile neis lausetes, kus verbil ei ole isikulõppu (eituses, konditsionaalis). Kui näites 34 ei oleks *ise*-t, oleks seda lauset ilmselt võimalik tõlgendada üldisikulisena (kus pronoomenit ei saagi olla), *ise* aga osutab 1. isikule. Näites 37

muutuks *ise* väljajätul lause lausa ebagrammatiliseks (sõnajärje poolest) ja viiteseos jääks segaseks. Mõlemas lauses (34, 37) käitub *ise* grammatilise subjektina nagu tüüpiline personaalpronomen: ta paikneb lause alguses tüüpilisel subjekti/topiku positsioonil. Ka lauses 38 jääks *ise*-ta viiteseos segaseks, ilmselt tõlgendataks lauset pronkspoisi kohta käivaks, aga võimalik ka, et vestluskaaslase kohta käivaks. Näites 39 oleks samuti viiteseos ilma *ise*-ta segane. Seega 1. isiku tõlgendus tuleb neis näidetes pronoomenist *ise*.

(37) suht rets, **ise** küll kunagi ei läheks sinna.

(38) Üks vanem snapshot siis pronkspoisist, kahju, et eile **ise** kohale ei jõudnud.

(39) need inimesed on seal just sellised, elavad põhimõttel kuna on lõpp, siis ma ei pea enam ÜHESTKI ühiskonna normireeglist kinni pidama ja ma võin teha KÕIKE, mis pähe tuleb. lõpp ju läheda, so what? ega see asja muuda... ja kui aus olla, siis **ise** muutuks täpselt samasuguseks.

Näib, et just selles kontekstis on *ise* hakanud kinnistuma ning käituma subjektilaadselt, alludes muuhulgas V2-reeglile. Käesoleva artikli maht ei luba ette võtta subjektilisuse teste, kuid siinkohal tuleks ära mainida, et *ise* ei ole kanooniline süntaktiline subjekt, kuna ei ühildu verbiga ning tal puuduvad ka subjekti käitumisomadused.

6. *Ise* infiniitsete verbivormidega

Järgnevalt vaatleme veel üht andmeterühma, mis jäi välja eelnevast analüüsist, sest *ise* laiendab neis infiniitset verbivormi (näited 40 ja 41). Kui oleme siiani küsinud, kas *ise* asendab pronominaalset subjekti või täidab mingit muud funktsiooni lauses, siis nende lausete ja lauselühendite puhul ei saa *ise* asendada subjekti, kuna kanoonilist subjekti neis konstruktsioonides ei saagi olla.

(40) a sa seda tead, et **ise** ei tule hoida vaid palud ilusti seda zonet, et ta sinu asju hoiaks, äkki hoiabki, kui hästi palud.

(41) Kui kunagi aega saan teen ehk kokkuvõtte ka selle kohta aga kasulik on see **ise** rahulikult läbi lugeda.

Kuidas neil juhtudel käsitleda *ise* funktsiooni? Kindlasti esineb siin semantilisi jooni, mida Viks on kaardistanud (1973) ja mis klapivad ka Sterni analüüsiga (2004, 2006) – siin on olemas rõhutav, teisi referendi kandidaate välistav funktsioon. Süntaktiliselt aga tundub, et *ise* käitub nendes näidetes ja teisteski näidetes infiniitsete verbivormidega hoopis isemoodi, eirates mõnikord käändenõudeid (näites 40 võiks olla pigem *endal*) või ignoreerides argumentipositsiooni puudumist (42–45). Seega *ise* justkui viitaks implitsiitsele referendile rõhutavas funktsioonis (milleks pole vaja eraldi argumentilahtrit). Näidetes 42 ja 43 on olemas eelnev referent, millega *ise* seost loob ja kust tuleb *ise* referentsiaalne sisu. *Ise* aga kuulub infiniitse verbi juurde lauselühendis, kus grammatilist kanoonilist subjekti ei olegi võimalik kasutada.

(42) Vihjasin sellele, et sa räägid endale vastu, kui räägid mulle, et tarkus on subjektiivne, **ise** eeldades, et tarkus on objektiivne.

(43) Ning seljuhul see objekt läbib valguse, **ise** valgust mõjutamatta suurelt osalt tegelikult, samas mõjutab, ja samas ei mõjuta ka.

Kui *ise* ei ole seotud ei argumentipositsiooniga ega mingi eespool mainitud referendiga, ongi ainus võimalus haakuda verbi endaga. Näites 44 ei ole eelnevat referenti, millega seost luua, kuid *ise* tundub viitavat 1. isikule – selle poolest sarnaneb see kasutus eespool käsitletud juhtumitega, kus muude isikumarkeeringe puudumisel tõlgendatakse *ise*-t 1. isikule viitavana. Näites 45 on aga tegemist umbisikulise lausega, kus ei olegi võimalik eelnevat referenti eksplitsiitseks teha ega sellele isikulise pronoomeniga viidata (Kaiser ja Vihman 2007: 120). *Ise* näitab üles suurt paindlikkust, sidudes kahte umbisikulist klausi, kuhu teised pronoomenid ei sobiks. Näites 46 aga on *ise* kasutatud viisakustrateegia vahendina – delikaatset teemat käsitledes (soovitus psühholoogi juurde minna) rakendatakse impersonaalseid konst-

ruktsioone soovitan minna ning *ise* oma murekoormat vedada on raske. Siin käitub *ise* nii adverbiaalina (tähdenduses 'iseseisvalt/üksi') kui ka seose loojana eelmise klausi varjatud referendiga. Mõlemas klaasis välditakse otseseid viiteid adressaadile.

(44) Või kes iganes. kui nüüd **ise** lugeda seda, siis jah. võiks nii öelda küll, aga pisike offtopic

(45) Magavat karu ei minda tokiga sorkima, olles **ise** hiire suurune.

(46) Soovitan minna nüüd psühholoogi juurde ja temaga veidi vestelda, sest **ise** oma murekoormat vedada on ikka üpris raske.

Eelnevates näidetes on *ise* kasutatud alternatiivina isikule viitamiseks seal, kus seda isikulise pronoomeniga niisama lihtsalt teha ei saa. *Ise* käitub siin anafooriliselt isegi umbisikulises lauses, kus tavalise anafooriga ei olegi võimalik luua eelneva (implitsitse) referendiga seost. Kuigi *ise*-t on kirjeldatud kui refleksiivpronoomenit, leidub siiski foorumitekstides üsna palju näiteid sellest, kuidas teda kasutatakse anafooriliseks viitamiseks eelnevale referendile või ka ilma eelneva referendita.

7. Kokkuvõte ja järeldused

Käesolevas artiklis vaatlesime pronoomeni *ise* kasutamist foorumitekstides. Erilise tähelepanu all on juhtumid, kus nimetavas käändes *ise*-t kasutatakse ilma lähtevormita. Põhiküsimuseks oli, kas *ise* kaldub neil juhtudel asendada pronominaalset subjekti ning millise isikuga see nähtus on seotud.

Analüüsist selgus, et ilma lähtevormita oli *ise*-t kasutatud 53%-s *ise*-t sisaldavatest lausetest. Seejuures eriti sageli kasutatakse pronominaalset subjekti (lähtevormi) lausest välja jätma 1. isiku korral (tabel 2). *Ise* viitab selgesti 1. isikule juhul, kui verbil puuduvad isikulõpud, või kui lauses pole muud pronoomenit ning *ise* paikneb vahetult verbi ees, seega tüüpiliselt topiku positsioonil (IV-järjega lausetes). Samuti allub *ise* V2-reeglit tingitud inversioonile. Samas ei ole ka verbi ees kasuta-

tud *ise* (vähemalt täielikult) kaotanud rõhutavat funktsiooni, teda saab näiteks asendada pika 1. isiku pronoomeniga, mis on oma olemuselt rõhuline. Siiski on *ise*-t võimalik kohati asendada ka rõhutu pronoomeniga, sellisel juhul tundub *ise* kasutus olevat eelkõige impersonaliseeriv, isikut varjav või isikut defokuseeriv. Materjalis oli ka selliseid näiteid, milles *ise*-t ei ole võimalik asendada personaalpronoomeniga, sel juhul on *ise*-l lauses oma funktsioon, mis ei kattu personaalpronoomeni funktsiooniga.

Ise kasutamine personaalpronoomeni asemel subjekti positsioonis on ilmselt seotud negatiivsest viisakusstrateegiast tingitud impersonaliseerimisega: vajadus rõhutavat, vastandavat 1. isiku pronoomenit vältida võib olla tinginud *ise* sagedase kasutamise subjekti positsioonis.

Ise taoline käitumine on seotud ka tekstitüübiga. Nagu eespool öeldud, on foorumipostitused ühelt poolt avaliku suhtluse tüüp, kus adressaadiks ei ole üks tuntud isik (nagu näiteks tüüpiliselt argivestlustes), vaid postitusi võivad lugeda kõik, kes foorumi vastu huvi tunnevad. Seega on siin oluline osa viisakusstrateegiatel, eriti distantseerival viisakusel, mille osaks võib isikumarkerite vältimist pidada. *Ise* nii sagedat kasutust näiteks argivestlustes ei ole käesoleva artikli autorid täheldanud. Seega võib seda pidada ennekõike avaliku informaalsete suhtluse jooksuks.

Kas *ise* pronominaliseerumist on leitud ka muudes keeltes? Käesoleva artikli autorid ei ole leidnud selle kohta andmeid. Küll aga on huvitaval kombel juba 60 aastat tagasi kirjutatud inglise keele kohta: „toimumas on omapärane pronoomeni refleksiivse või intensiivistava vormi kasutuse laienemine“⁵ (Manuel Prenner, tsiteeritud Burnham 1950: 264 kaudu). Prenner täheldas *myself* eelistamist tagasihoidlikuma variandina kui isikuline asesõna. Josephine Burnham on hiljem jätkanud – *self* pronoomenite uurimist ning toonud mõningaid palju vanemaid näiteid ka inglise klassikast, kus *-self* vormid on kasutusel asesõnade asemel: “So that myself bring water for my stain” (Shakespeare, *Sonnet* 109); “myself am Hell” (Milton, *Paradise*

⁵ “A curious extension of the reflexive or intensive form of the pronoun appears to be in progress.”

Lost, Book IV). Seega viisakusstrateegiana ei ole refleksiivpro-
noomeni kasutamine isikulise asesõna asemel päris tundmatu.

Tundub vara öelda, kas eesti keeles on tegemist käimasoleva
muutusega enesekohaste asesõnade süntaksis, foorumitekstide
eripäras või tavapärase keelekasutuse loomuliku laiendamisega.
Selge on aga see, et analüüsitud *ise* kasutus foorumites ei vasta
grammatikates kirjeldatud *ise* kasutusele. *Ise* esinemine nii sage-
li ilma lähtevormita võib tähendada *ise* iseseisvumist, kuid *ise*
kasutamine infiniitsete verbivormidega hoiatab meid selle eest,
et liialt kiiresti ei tohiks nimetada *ise* grammatilist rolli subjek-
tiks. Tuleb meeles pidada ka seda, et subjektitaoline kasutusviis
on vaid üks *ise* funktsioone, mis kerkis esile just foorumite teks-
tides, ent ka foorumites on täiesti alles *ise* muud funktsioonid.

Ise juured ja esialgne varjuline tähendus jääb ka tänapäevases
kasutuses alles. Ka siis, kui lauses puudub referent, mis heidaks
varju, tegutseb *ise* ikka varjuna – kohati ta varjab referenti, ko-
hati valgustab aga päris selgesti.

Liina Lindström, Virve-Anneli Vihman
Eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Tartu Ülikool
Ülikooli 18
50090 Tartu
Liina.Lindstrom@ut.ee
Virve.Vihman@ut.ee

Kirjandus

- Burnham, Josephine M. (1950) "The *-self* forms as personal pro-
nouns". *American Speech* 25, 4, 264–267. [http://www.jstor.org/
stable/453259](http://www.jstor.org/stable/453259).
- Duvallon, Outi, Antoine Chalvin (2004) "La réalisation zéro du pro-
nom sujet de première et de deuxième personne du singulier en
finnois et en estonien parlés". *Linguistica Uralica* XL, 4, 270–286.
- Erelt, Mati (1990) „Kõneleja ja kuulaja kaudse väljendamise võimalusi
eesti keeles“. *Keel ja Kirjandus* 33, 1, 35–39.

- Erelt, Mati (1999) „Asesõnadest *ise*, *enese* ~ *enda* ja *oma* ning eesti asesõnade süsteemist“. *Emakeele Seltsi aastaraamat*, 43 (1997), 7–12. Tartu: Emakeele Selts.
- EKG II = Erelt, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare *Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: kiri*. Trükki toimetanud Mati Erelt (peatoimetajana), Tiiu Erelt, Henn Sari, Ülle Viks. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1993.
- EKK 2007 = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross (2007) *Eesti keele käsiraamat*. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Hakulinen, Auli (1987) “Avoiding personal reference in Finnish”. J. Verschueren, toim. *The pragmatic perspective. Selected papers from the 1985 international pragmatics conference*, 141–153. Amsterdam: Benjamins.
- Kaiser, Elsi, Virve-Anneli Vihman (2007) “Invisible arguments: Effects of demotion in Estonian and Finnish”. B. Lyngfelt, T. Solstad, toim. *Demoting the agent: Passive, middle and other voice phenomena*, 111–141. Amsterdam: John Benjamins.
- Kask, Arnold, Pauline Palmeos (1965) *Eesti keele grammatika II. Morfoloogia. Arv- ja asesõna*. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool.
- Lindström, Liina (2002) „Veel kord subjekti ja predikaadi vastastikusest asendist laiendi järel“. *Emakeele Seltsi aastaraamat* 47 (2001), 87–106. Tallinn: Emakeele Selts.
- Lindström, Liina (2010) „Kõnelejale ja kuulajale viitamise vältimise strateegiaid eesti keeles“. *Emakeele Seltsi aastaraamat* 55, 88–118. Tallinn.
- Metslang, Helle (2009) “Estonian grammar between Finnic and SAE: some comparisons”. *Language Typology and Universals. Sprachtypologie un Universalienforschung* 62, 1/2, 49–71.
- Pool, Raili (1999) “About the use of different forms of the first and second person singular personal pronouns in Estonian cases”. Mati Erelt, toim. *Estonian: Typological Studies III*, 158–184. (Publications of the Department of Estonian of the University of Tartu 11.) Tartu.
- Rätsep, Huno (2002) *Sõnaloo raamat*. Tartu: Ilmamaa.
- Stern, Nancy (2004) “The semantic unity of reflexive, emphatic, and other *-self* pronouns”. *American Speech* 79 (3), 270–280.
- Stern, Nancy (2006) “Tell me about yourself: A unified account of English *-self* pronouns”. Joseph Davis, Radmila J. Gorup, Nancy Stern, toim. *Advances in Functional Linguistics: Columbia School beyond its origins*, 177–194. Amsterdam: John Benjamins.

- Tael, Kaja (1988) *Sõnajärjemallid eesti keeles (võrrelduna soome keelega)*. (Preprint KKI-56.) Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- Viks, Ülle (1973) „Isevarki sõna“. *Keel ja Kirjandus* 16, 7, 421–427.
- Watts, Richard J. (2003) *Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Õim, Haldur (2001) “Is there a folk theory of Self: the case of Estonian *ise* and *enese~enda*”. Ilona Tragel, toim. *Papers in Estonian Cognitive Linguistics*, 7–21. (Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 2.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Liina Lindström, Virve-Anneli Vihman. *Ise* 'self' by Itself. This paper examines the nominative use of the Estonian pronoun *ise* 'self' in texts culled from internet fora, where a remarkable number of uses of *ise* are to be found without any antecedent. The main question posed is whether *ise* is systematically used here in place of personal pronouns as a subject. More specifically, we investigate (a) whether *ise* stands in place of the subject by taking the subject position when there is no other subject in the utterance; (b) whether *ise* behaves like a topic as typical, utterance-initial personal pronouns do, and if so, whether it then loses its emphatic, focussing function; and (c) is *ise* used primarily to refer to first person referents.

Results from a corpus analysis show that *ise* is used without an antecedent in over half of all sentences with *ise* in our data, and that this phenomenon is frequently correlated with first-person reference. *Ise* also seems to follow the tendency of subjects to undergo inversion due to a V2 preference in Estonian. However, preverbal *ise* is also shown not to have completely lost its emphatic function. The use of *ise* in subject position in place of personal pronouns is likely to be associated with impersonalisation as a negative (or distancing) politeness strategy: the need to avoid an emphatic or contrastive first person pronoun is likely to have conditioned the frequent use of *ise* in subject position in internet forum texts.

Keywords: reflexive pronoun, subject, impersonalisation, internet forums, negative politeness, Estonian